

سیدالدین محمدحسین

۱۳۴۹

دانشگاه مازندران
دانشکده حقوق و علوم سیاسی

موضوع:

تمرکز در حقوق کیفری ایران

پایان نامه :

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر ابوالحسن شاکری

استاد مشاور :

جناب آقای دکتر سید ابراهیم قدسی

نگارش :

محمد حسین محسنی

۱۳۸۵ / ۱۱ / ۲۵

دی ماه ۱۳۸۴

بسم الله الرحمن الرحيم
تمت در روز

محمد حسین محسنی

قدردانی :

انجام این پژوهش مرهون بزرگواری ها، دوستی ها و همکاری های بی دریغ استادان و دوستان بسیاری است.

از بزرگواری ها و تلاش ها و زحمات بی دریغ استادم جناب آقای دکتر ابوالحسن شاکری، استاد راهنما، که در تمام مراحل پژوهش مرا یاری نمودند، کمال تشکر را می نمایم. راهنمایی های علمی و عملی ایشان همیشه چون یادگاری گرامی از دورانی نیک همراه من خواهد بود.

مدیون زحمات آقایان دکتر سید ابراهیم قدسی، استاد مشاور، و دکتر محمود امامی نمینی که در مراحل مختلف پژوهش مرا از راهنمایی ها و تجارب ارزشمند خویش بهره مند ساختند و آقای دکتر کیومرث کلانتری که در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد از ایشان بهره ها برده ام.

قدردان بزرگواری های دوستان و عزیزانم آقایان:

محمد سالاریان، محمد زنگی، سجاد بنگر بوده و همیشه به یاد خواهم داشت.

این دفتر ناچیز پیشکش لحظه های :

پدرم

مادرم

برادر و خواهرانم

به پاس رنجها، شکیبائی ها و مهربانی هایشان .

«علایم اختصاری»

قانون مجازات اسلامی	ق.م.ا
قانون تعزیرات	ق.ت
قانون مجازات عمومی	ق.م.ع
قانون دادرسی و کیفر ارتش	ق.د.و.ک.ا
قانون شهرداری	ق.ش
قانون آئین دادرسی کیفری	ق.آ.د.ک
قانون آئین دادرسی مدنی	ق.آ.د.م
قانون مسئولیت مدنی	ق.م.م
قانون اساسی	ق.ا
قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح	ق.م.ج.ن.م
قانون تشدید مجازات قاچاقچیان اسلحه و مهمات	ق.ت.م.ق.ا.و.م
قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب	ق.آ.د.د.ع.و.ا
آئین نامه دادرسی و دادگاه ویژه روحانیت	آ.د.و.د.و.ر

چکیده:

تمرد نسبت به مامور دولت عنوان مجرمانه ای است که دستگاه های قانونگذاری در تمامی ممالک دنیا بنا به سلیقه خود و نیز حساسیت موضوع برای آن جرم تعریف و مجازاتهایی در نظر گرفته اند. در حقوق جزایی ایران دو نوع تمرد تعریف شده است یکی تمرد نوع عمومی و دیگری تمرد نظامی. فعل تمرد تنها به دو صورت «حمله و مقاومت» قابل تحقق است. ارتکاب فعل تمرد باید به صورت عملی باشد، بنابراین حمله یا مقاومت لفظی تمرد نیست و تنها می تواند تحت عنوان توهین مورد مواخذه قرار گیرد. مامور دولت باید در حین انجام وظیفه باشد والا مقاومت در برابر ماموری که از حد وظیفه خارج شده است تمرد محسوب نشده بلکه دفاع مشروع تلقی خواهد شد. تمرد از جمله جرایم مطلق می باشد و نیازی به تحقق نتیجه مجرمانه نیست. استفاده از سلاح، عامل مشدده مجازات متمرّد است؛ واژه سلاح در حقوق جزای ایران تعریف نشده است، بعضاً در قوانین، به مصادیقی از سلاح اشاره شده است؛ نهایت اینکه جهت تشخیص سلاح، باید به عرف رجوع کرد. منظور از وظیفه در جرم عمومی تمرد، وظایفی است که ماموران دولت از جهت حاکمیت و به عنوان نماینده قدرت حاکمه انجام می دهند، پس اعمال تصدی اینان مورد حمایت قانون نخواهد بود. جبران خسارات ناشی از اعمال تصدی بر عهده مامور یا دولت خواهد بود ولی در خصوص خسارات ناشی از اجرای اعمال حاکمیتی، دولت الزامی جهت جبران آن ندارد. منظور از وظیفه در نوع نظامی تمرد، وظایفی است که نظامیان طبق مقررات نظامی و سازمانی خود به عهده دارند.

«فهرست مطالب»

مقدمه	۱
فصل اول: کلیات.....	۴
بخش اول: تعاریف	۵
مبحث اول: تعریف لغوی	۵
مبحث دوم: تعریف اصطلاحی	۶
گفتار اول: جرم عمومی تمرد	۶
گفتار دوم: جرم نظامی تمرد	۷
گفتار سوم: در حقوق خارجی	۸
بخش دوم: مبانی جرم تمرد	۹
بخش سوم: پیشینه تاریخی	۱۰
بخش چهارم: سابقه فقهی	۱۲
بخش پنجم: سیر قانونگذاری	۱۶
مبحث اول: تمرد در ایران	۱۶
مبحث دوم: در سایر کشورها	۱۸
گفتار اول: در انگلستان و ولز.....	۱۸

گفتار دوم: در کانادا ۱۹

گفتار سوم: در سوریه ۱۹

گفتار چهارم: در ایالات متحده امریکا ۲۰

فصل دوم: ارکان جرم ۲۲

بخش اول: رکن قانونی ۲۳

بخش دوم: رکن مادی ۲۴

مبحث اول: رفتار مجرمانه ۲۵

گفتار اول: نوع عمومی تمرد ۲۵

بند اول: حمله ۲۵

الف - حمله علمی ۲۵

ب - حمله لفظی ۲۶

بند دوم: مقاومت ۳۰

گفتار دوم: جرم نظامی تمرد ۳۵

بند اول: مقاومت ۳۵

بند دوم: حمله ۳۶

الف - حمله عملی ۳۶

- ب- اقدام لفظی ۳۷
- مبحث دوم: موضوع جرم ۳۸
- گفتار اول: وظیفه ۳۸
- بند اول: در جرم عمومی ترمرد ۳۹
- الف- اعمال تصدی ۴۰
- ب- اعمال حاکمیت ۴۱
- بند دوم: در جرم نظامی ترمرد ۴۴
- گفتار دوم: در حین انجام وظیفه ۴۵
- گفتار سوم: دفاع مشروع در برابر مأمور دولت ۴۶
- بند اول: نظریه مقاومت مطلق ۴۸
- بند دوم: نظریه اطاعت مطلق ۴۹
- بند سوم: نظریه متوسط یا مختلط ۵۰
- گفتار چهارم: دفاع مشروع در مقابل مأموران دولتی در حقوق ایران ۵۱
- مبحث سوم: وسیله ارتکاب جرم ۵۹
- گفتار اول: سلاح سرد ۵۹
- گفتار دوم: سلاح گرم ۶۰

- مبحث چهارم: خصوصیت مرتکب ۶۲
- مبحث پنجم: خصوصیت مجنی علیه ۶۵
- گفتار اول: مأمور ۶۵
- بند اول: در جرم عمومی تمرد ۶۶
- بند دوم: در جرم نظامی تمرد ۶۹
- گفتار دوم: واژه دولت ۷۲
- مبحث ششم: نتیجه جرم ۷۳
- مبحث هفتم: شروع به جرم ۷۴
- بخش سوم: رکن معنوی ۷۵
- مبحث اول: سوء نیت عام ۷۶
- مبحث دوم: سوء نیت خاص ۷۶
- مبحث سوم: جهل حکمی ۷۷
- مبحث چهارم: جهل موضوعی ۷۸
- مبحث پنجم: انگیزه ۸۰
- فصل سوم: آثار جرم تمرد ۸۳
- بخش اول: آثار ماهوی جرم ۸۳

۸۳..... مبحث اول: آثار مدنی

۸۵..... گفتار اول: مسولیت ناشی از اعمال تصدی

۸۶..... گفتار دوم: مسولیت ناشی از اعمال حاکمیت

۸۸..... مبحث دوم: آثار کیفری

۸۹..... گفتار اول: مجازات متمرّد

۸۹..... بند اول: در جرم عمومی تمرد

۸۹..... الف- مجازات اصلی

۹۰..... ب- مجازات تکمیلی

۹۱..... ج- مجازات تبعی

۹۳..... بند دوم: در جرم نظامی تمرد

۹۳..... الف- مجازات اصلی

۹۴..... ب- مجازات تکمیلی

۹۴..... ج- مجازات تبعی

۹۶..... گفتار دوم: کیفیات مشدده

۹۶..... بند اول: تعدد جرم

۹۷..... بند دوم: تکرار جرم

- بند سوم: استفاده از اسلحه ۹۹
- الف- قانون مجازات اسلامی..... ۱۰۶
- ب- قانون تشدید مجازات قاچاقچیان اسلحه و مهمات..... ۱۰۲
- ج- قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح..... ۱۰۳
- بند چهارم: تعداد مرتکب ۱۰۴
- بند پنجم: معاونت در جرم ۱۰۵
- گفتار سوم: کیفیات مخفیه ۱۰۶
- الف- جرم عمومی تمرد..... ۱۰۷
- ب- جرم نظامی تمرد..... ۱۰۷
- بند اول: تعلیق مجازات ۱۰۸
- الف- در جرم عمومی تمرد ۱۰۸
- ب- در جرم نظامی تمرد ۱۱۱
- بند دوم: آزادی مشروط ۱۱۱
- الف- در جرم عمومی تمرد ۱۱۲
- ب- در جرم نظامی تمرد..... ۱۱۲
- بخش دوم: آثار شکلی ۱۱۳

- مبحث اول: سقوط دعوا ۱۱۳
- بند اول: عفو ۱۱۳
- بند دوم: جنون ۱۱۴
- بند سوم: گذشت شاکی ۱۱۶
- بند چهارم: مرور زمان ۱۱۷
- بند پنجم: صلاحیت دادگاه ۱۱۸
- الف - صلاحیت ذاتی ۱۱۹
- ۱- دادگاه عمومی ۱۱۹
- ۲- دادگاه نظامی ۱۱۹
- ۳- دادگاه انقلاب ۱۲۰
- ۴- دادگاه ویژه روحانیت ۱۲۰
- ب- صلاحیت محلی ۱۲۲
- مبحث دوم: ادله اثبات جرم ترمرد ۱۲۴
- بند اول: شهادت شهود ۱۲۴
- بند دوم: اقرار متهم ۱۲۵
- بند سوم: معاینه محل ۱۲۵

نتیجه گیری ۱۲۷

پیشنهادها ۱۲۹

منابع و مؤاخذ ۱۳۳

مقدمه :

تمرد نسبت به مأمور دولت عنوان مجرمانه ای است که بنا به اهمیت آن و میزان تأثیر گذاری بر نظم عمومی و قدرت ملی از طرف قانونگذار وضع شده است. در واقع به جرات می توان ادعا کرد که در تمامی کشورهای دنیا قوانین و مقرراتی راجع به فعل حمله یا مقاومت در برابر مأموران دولتی وجود دارد. هر کشوری بنا به سلیقه و میزان حساسیت دستگاه حاکمه، جرم و مجازات تمرد را تعریف کرده است.

قانونگذار ایران نیز بنابه مقتضیات جامعه و مصالح مملکتی اقدام به تعریف و تعیین ماهیت جرم و مجازات فعل تمرد نموده است. این جرایم در دو قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ و قانون جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ گنجانده شده اند. قانون مجازات اسلامی تمرد را اینگونه تعریف می کند: «هر گونه حمله یا مقاومتی که با علم و آگاهی نسبت به مأمورین دولت در حین انجام وظیفه آنان به عمل آید تمرد محسوب می شود.» تمرد در قانون مجازات نیروهای مسلح عبارتست از: «هر نظامی حین خدمت یا در ارتباط با آن با علم و آگاهی در مقابل مأموران نظامی و انتظامی حین انجام وظیفه آنان مقاومت یا به آنان حمله نماید متمرد محسوب ...».

اما آنچه که پژوهشگران حقوق را به تفکر وادار می دارد عبارات مبهمی است که در دو ماده اخیر آورده شده اند، حمله، مقاومت، علم و آگاهی، مأمورین دولت، در حین انجام وظیفه، وظیفه، واژه نظامی. ما در این پژوهش بز آنیم که سوالاتی چند در این خصوص مطرح کرده و با بررسی و تحلیل آنها به جوابی در خور دست یابیم:

۱- آیا با ترک فعل جرم تمرد واقع می گردد؟

۲- آیا جرم تمرد دارای مبنای فقهی می باشد؟

۳- آیا مقاومت در مقابل اعمال غیر قانونی مأمورین تمرد محسوب می شود؟

و نیز سؤالاتی همچون: مبنای وضع جرم تمرد چیست؟ مأموران نظامی و انتظامی چه کسانی هستند؟ کدام وظایف مأموران دولت مشمول حمایت مقنن قرار می گیرد؟ چه عواملی در تشدید مجازات تمرد مؤثر است؟ و اینکه آیا مجازات های مقرر مطابق با عدالت و قواعد حقوقی می باشد یا خیر؟ پاسخی در خور و لازم داده شود.

حدود پژوهش:

در این نوشتار سعی خواهد شد که ابتدا کلیاتی در خصوص تعریف جرم تمرد، تاریخچه آن، مبنای جرم تمرد، سیر قانونگذاری مطرح کنیم و مورد بررسی و تحلیل قرار دهیم. در بخش دوم که بخش اصلی این نوشتار محسوب است، مباحثی همچون: موضوع جرم، رفتار مجرمانه، خصوصیات مجنی علیه و مرتکب، نتیجه جرم، رکن معنوی مورد بحث واقع می شود و نهایت اینکه در بخش سوم به متفرعات جرم شامل آثار مدنی و کیفری فعل تمرد خواهیم پرداخت.

فرضیات پژوهش:

۱- تحقق عمل مجرمانه به صورت ترک فعل قابل تصور نیست.

۲- جرم تمرد پایه و اساس فقهی دارد.

۳- اصولاً مقاومت در مورد اعمال غیر قانونی مأمورین دولت تمرد محسوب نمی گردد.

اهداف پژوهش:

۱- تشریح تفاوت میان تمرد و مقاومت مشروع افراد در برابر مأمورین دولت به منظور جلوگیری از سوءاستفاده اجتماعی هر یک از طرفین.

۲- تبیین و تشریح حدود و ثغور اختیارات و تکالیف مامورین و اشخاص در تقابل با یکدیگر و نهایت ارائه راهکار و پیشنهاد به قضات و وکلا جهت اقامه عدل و قانون در این خصوص و به مقنن جهت اصلاح قوانین مربوطه به ترمرد.

فصل اول

کلیات

۱- کلیات :

قبل از ورود به بحث اصلی و تدقیق در ارکان و آثار تمرد، در این فصل که در واقع فصل ابتدایی این نوشتار است به بررسی و تحلیل موضوعاتی فرعی و مرتبط با عنوان مجرمانه تمرد خواهیم پرداخت. در واقع قبل از ورود بحث و بررسی ارکان اساسی مربوط به جرم تمرد باید به سؤالاتی چند که در خصوص فعل تمرد به ذهن متبادری شود پاسخ داد. مانند اینکه: تمرد یعنی چه؟ سابقه فقهی و تاریخی آن چگونه است؟ مبانی جرم چیست؟ سیر قانونگذاری آن به چه صورت بوده است؟

بنابراین سعی بر این است که به این پرسش ها در بخش مجزا (کلیات) پاسخ شایسته و کافی داده شود.

۱-۱- تعاریف :

۱-۱-۱- تعریف لغوی:

تمرد واژه ای عربی است از مصدر لازم باب ثلاثی مزید تفعّل. ریشه آن مرد است که به معنای گستاخ شدن، خودبین شدن و سرکشی کردن آمده است.^۱

در زبان فارسی واژه تمرد به معنای گردنکشی کردن، سرپیچی کردن، نافرمانی آمده است.^۲

همچنین محقق دیگری معانی «خود سری و مخالفت و عدم اطاعت و عدم انقیاد و تحقیر حکم و فرمان را برای واژه تمرد مطرح کرده است.^۳

^۱ - البستانی، فؤاد، فرهنگ جدید عربی-فارسی، منجد الطلاب، محمد بندر ریگی چاپ ۱۱، انتشارات اسلامی، قم، فروردین ۱۳۷۴، ذیل واژه مرد. همچنین، الیاس انطون الیاس، فرهنگ نوین عربی فارسی. ترجمه القاموس العصری. ترجمه: مصطفی طباطبایی، (۱۳۷۰) چاپ هفتم، ناشر کتاب فروشی اسلامی، ص ۶۵۰.

^۲ - معین، محمد، (۱۳۷۵)، فرهنگ فارسی، جلد اول، چاپ نهم، تهران، انتشارات امیر کبیر، ذیل واژه تمرد.

^۳ - دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۷) لغت نامه، جلد ۵ (تیوش - چاقچور) چاپ دوم از دوره جدید، ناشر: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران. ذیل واژه تمرد.

۱-۱-۲- تعریف اصطلاحی :

علاوه بر معانی لغوی که برای واژه تمرد مطرح کرده اند این واژه از نظر اصطلاحی و حقوقی در حقوق ایران در دو قانون تعریف شده است. یکی در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ و دیگری قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ که به تفکیک مورد بررسی قرار می گیرند:

۱-۱-۲-۱- جرم عمومی تمرد:

اولین تعریف که در مورد اصطلاح « تمرد نسبت به مأمور دولت» در قوانین جزایی ایران مطرح شد، ماده «۱۶۰ ق.م.ع» مصوب ۱۳۰۴ بود. طبق این ماده: « هر گونه حمله یا مقاومت که با اقدام عملی به طور تجری نسبت به مأموران دولت در حین اجرا وظیفه آنان به عمل آید تمرد است.^۱ مقنن در سال ۱۳۶۲ در ماده ۸۴ قانون تعزیرات تمرد نوع عمومی را تعریف نکرده است تا اینکه در سال ۱۳۷۵ در ماده «۶۰۷ ق.م.ا» اینگونه بیان می کند که « هر گونه حمله یا مقاومت که با علم و آگاهی در مقابل مأموران دولت در حین انجام وظیفه آنان به عمل آید تمرد محسوب است».

با اندک دقتی می توان متوجه تفاوت های دو ماده « ۱۶۰ ق.م.ع» و «۶۰۷ ق.م.ا» از نظر تعریف اصطلاح تمرد شد. در ماده «۱۶۰ ق.م.ع» واژه « با تجری» آمده بود که مطابق آن بایستی که فعل حمله یا مقاومت از روی گستاخی و پررویی و نیت سوء به عمل آید والا تمرد محسوب نمی شد. پس با حمله یا مقاومت از روی شوخی و مزاح جرم تمرد محقق نمی شد اما در حال حاضر با حذف این واژه می توان منظور قانونگذار را فهمید. طبق

۱- آقای دکتر لنگرودی عیناً همین ماده را به عنوان تعریف اصطلاحی تمرد در آورده اند. مبسوط ترمینولوژی حقوق، جلد ۲، انتشارات گنج دانش، چاپ اول ۱۳۷۸، ص ۱۴۷.